

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**“Zahiriddin Muhammad Bobur ilmiy-ijodiy merosining
jahon adabiyoti, ilm-fani va davlatchiligi tarixida
tutgan o‘rni”**

mavzusida onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

**Международная научно-практическая онлайн
конференция на тему**

**“Научно-творческое наследие Захириддина Мухаммеда
Бабура и его роль в мировой литературе, науке и
истории государственности”**

**The online international scientific and practical
conference on the theme:**

**“The role of Babur’s creative heritage in world literature
and his statehood development in history”**

CHIRCHIQ-2023

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

*«Zahiriddin Muhammad Bobur ilmiy-ijodiy merosining jahon
adabiyoti, ilm-fani va davlatchiligi tarixida tutgan o‘rni»
mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman*

*Международная научно-практическая онлайн
конференция на тему
«Научно-творческое наследие Захириддина Мухаммеда
Бабура и его роль в мировой литературе, науке и истории
государственности»*

*The online international scientific and practical
conference on the theme:
«The role of Babur’s creative heritage in world literature and his
statehood development in history»*

CHIRCHIQ – 2023

BOSH MUHARRIR***Shakarboy Janikulov***

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti rektori, texnika fanlari
nomzodi, dotsent

MAS'UL MUHARRIR***Samariddin Qorayev***

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat
departamenti boshlig'i, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori,
dotsent

TAHRIRIYAT A'ZOLARI***Bahrom Izbasarov***

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv va tarbiyaviy ishlar
bo'yicha prorektori, qishloq xo'jaligi fanlari doktori

Iso Dusbayev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Moliya-iqtisod ishlari
bo'yicha prorektori, qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha falsafa doktori

Saodat Gayupova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Yoshlar bilan ishlash,
ma'naviyat va ma'rifat bo'limi boshlig'i

Otabek Yo'ldoshev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha
ta'lim yo'nalishi rahbari, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Jummagul Abduraxmanova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar yo'nalishi
rahbari, tarix fanlari nomzodi

Ikrom Qodirov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Pedagogika fanlari
yo'nalishi rahbari

Kurbanali Ruziyev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Iqtisodiyot va axborot
texnologiyalari yo'nalishi rahbari

Maftuna Qurbonova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Pedagogika fanlari
yo'nalishi dotsenti v.b., pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Anora Temirova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha
ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

Rahimberdi Ayatov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha
ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

Saida Mumindjanova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha
ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

Muxarram Mamatova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat
departamenti uslubchisi

Sherzod Usmonov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat
departamenti uslubchisi

MUSAHHIH***Akmal Abdullayev***

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha
ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

TO'PLAMNI TAYYORLOVCHI***Nursulton Shayxislamov***

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat
departamenti o'quv ishlari bo'yicha inspektori

SOʻZ BOSHI

Fevral oyida mamlakatimiz ziyolilari uchun alohida eʼtiborga molik ikkita sana bor. Bular – 9-fevral soʻz mulking sultoni mir Alisher Navoiy hamda 14-fevral – shoh va shoir, buyuk sarkarda, boburiylar sulolasi asoschisi Zahiriddin Muhammad Boburning tavallud ayyomlaridir.

Har yili taʼlim tizimining barcha bosqichlarida, madaniy-maʼrifiy muassasalarda ushbu qutlugʻ ikki sana oʻziga xos tarzda nishonlanib kelinadi. Biroq, bu yil birinchi sanani zarracha kamsitmagan holda ikkinchi sanaga davlat va hukumat darajasida yana bir yangi eʼtibor qaratildi – “Buyuk shoir va olim, mashhur davlat arbobi zahiriddin muhammad bobur tavalludining 540 yilligini keng nishonlash toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvarda PQ-20-sonli qarori qabul qilindi. Buning bir nechta sabablari bor. Jumladan,

- Jonajon Vatanimiz milliy rivojlanishning yangi bosqichiga — Uchinchi Renessans davriga qadam qoʻyayotgan, hayotimizning barcha jabhalarida tub oʻzgarishlar yuz berayotgan bugungi kunda Bobur Mirzoning bebaho merosini chuqur oʻrganish va ommalashtirish bugungi kunda har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

- Buyuk ajdodimiz asarlarining milliy va umuminsoniy mohiyati, uning yosh avlod intellektual va maʼnaviy salohiyatini oshirish, farzandlarimizni shu asosda Yangi Oʻzbekiston bunyodkorlari etib tarbiyalash borasidagi ulkan oʻrni va taʼsirini keng targʻib etish zaruriyatining ortganligidir.

Buyuk sulola asoschisi, sohibdevon sohir shoir, adabiyot nazariyotchisi, islom fiqhining yetuk bilimdoni, badiiy tarjimon, yangi yozuv (“Xatti Boburiy”) kashfiyotchisi, qomusiy asar “Boburnoma” muallifi, shariatpanoh shoir, fidoyi ota va yana koʻplab ulugʻ insoniy fazilatlar egasi boʻlgan bu zot haqida dunyoning koʻplab taniqli insonlari oʻzlarining samimiyatga yoʻgʻrilgan fikrlarini aytganlar. Masalan, Hindistonning donishmand farzandi, buyuk davlat arbobi Javohirlaʼl Neru oʻzining «Hindistonning ochilishi» va «Jahon tarixiga bir nazar» asarlarida Zahiriddin Muhammad Bobur haqida samimiyatga toʻliq ushbu fikrlarni izhor etgan: «Bobur — dilbar shaxs. Uygʻonish davri hukmdorining haqiqiy namunasidir. U mard va tadbirkor odam boʻlgan. Bobur oʻta madaniyatli va jozibali insonlar orasida eng yetuk insonlardan biri edi. U mazhabparastlik kabi cheklanishdan va mutaassiblikdan yiroq edi... Bobur sanʼat va, ayniqsa, adabiyotni sevardi». Ingliz tarixchisi Eduard Holden, avvalo, Boburni mashhur Yuliy Sezar bilan qiyoslashni lozim topadi: «Bobur feʼl-atvoriga koʻra Sezarga qaraganda sevimliroqdir. Uning manglayiga yuksak fazilatli inson deb bitib qoʻyilgan». Zahiriddin Muhammad Boburning bolalik va oʻsmirlik yillari

haqida roman yozgan «Boburnoma»ning ingliz tarjimoni Uilyam Erskin Boburni Osiyo podshohlariga qiyosan shunday baholaydi: «Saxovati va mardligi, isteʼdodi, ilm-fan, sanʼatga muhabbati va ular bilan muvaffaqiyatli shugʻullanishi jihatidan Osiyodagi podshohlar orasida Boburga teng keladigan birorta podshoh topilmaydi».

Mana shunday eʼtiroflarga sazovor boʻlgan buyuk vatandoshimizning boy maʼnaviy merosini yanada kengroq targʻib qilish borasida yuqoridagi qaror koʻrsatmasi oʻlaroq, biz – ziyolilarning oldimizga bir qancha vazifalar qoʻyildi. Bobur Mirzo merosiga mansub qoʻlyozma, qadimiy kitoblar, sanʼat asarlari va boshqa madaniy boyliklarni restavratsiya qilish, ularni ishonchli darajada saqlash uchun zarur sharoit yaratish, xorijiy mamlakatlarda saqlanayotgan Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti, ilmiy-ijodiy merosi hamda u yashagan davrga oid noyob qoʻlyozma asarlar va boshqa madaniy boyliklarni aniqlash, ularning nusxalarini Oʻzbekistonga olib kelish va tadqiq qilishni davom ettirish, Zahiriddin Muhammad Boburning ilmiy-ijodiy merosini, davlatchilik va sarkardalik faoliyatini keng oʻrganish maqsadida xalqaro miqyosda ilmiy izlanishlar olib borish va ularning natijalarini eʼlon qilish, yangi ilmiy, badiiy-publitsistik asarlar yaratish, Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti va faoliyatiga bagʻishlangan yuqori sifatli media mahsulotlar hamda audiovizual asarlar yaratish, ularni mahalliy va xorijiy ommaviy axborot vositalarida eʼlon qilish, Internet va ijtimoiy tarmoqlarda keng targʻib qilish kabilar shular jumlasidandir.

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti ilmiy jamoasi tomonidan tashkil etilgan bugungi tashkil etilgan xalqaro ilmiy-amaliy anjuman ham ushbu qarorda belgilangan vazifalar ijrosi yoʻlidagi bir debochadir.

Oʻylaymanki, ushbu ezgu maʼnaviy-maʼrifiy tadbirlar turkumi yangicha formatlarda mamlakatimiz va jahon madaniy ziyoli jamoasi tomonidan keng koʻlamda davom ettiriladi.

Shakarboy Janikulov

*Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti rektori,
texnika fanlari nomzodi, dotsent*

“BOBURNOMA” ASARINING BUGUNGI KUNDAGI ILMIY-MA’RIFIY AHAMIYATI

*Xoʻrozov Suhrobbek Aktam oʻgʻli,
Chirchiq davlat pedagogika univertiteti*

Annotatsiya: maqolada “Boburnoma” asariga chet el olimlarining bildirgan fikrlari, Zahiriddin Muhammad Bobur oʻz oʻgʻillariga qilgan vasiyatlari va Boburning asarlari bugungi kunga qadar eng qimmatli asar sifatida saqlanib kelayotgani haqida maʼlumotlar berilgan.

Kalit soʻzlar: Bobur, Boburnoma, ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, qomusiy olim, adabiyotshunoslik, xalqlarning madaniyati, hududlarning geografiyasi, hayvonot olami.

Аннотация: в статье приводятся сведения о мнениях зарубежных ученых о произведении «Бобурнома», завещаниях Захириддина Мухаммада Бабур своим сыновьям, а также о том, что произведения Бабур до сих пор сохранились как наиболее ценные произведения.

Ключевые слова: Бабур, Бабурнома, социально-экономическая политика, энциклопедист, литературоведение, культура народов, география регионов, животный мир.

Annotation: the article provides information about the opinions of foreign scholars on the work "Boburnoma", Zahiriddin Muhammad Babur's bequests to his sons, and the fact that Babur's works are still preserved as the most valuable works.

Key words: Babur, Baburnoma, socio-economic policy, encyclopedist, literary studies, culture of peoples, geography of regions, animal world.

Asrlar davomida ajdodlarimiz uchun, bugungi davr avlodlari orasida ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan “Boburnoma”- memuar asari oʻzbek va umumturkiy adabiyotining dunyoga maʼlum va mashhur qomusiy asari ekanligi hech kimga sir emas. Bu asarda xalqlararo Oʻzbekiston, Afgʻoniston va Hindiston xalqlarining madaniyati, qadriyatlarini, oʻziga xos jihatlardan tashqari bu hududlarning tabiati, geografiyasi, hayvonot va nabodot olami toʻgʻrisida ham maʼlumotlar mavjud. Shu uchun boʻlsa kerak, bu asar bir necha tillarga tarjima qilinishi uning badiiy qimmatini oshiradi. Muallifning bilimdonligi, keng dunyo qarashiga egaligi asarda bilinib turibdi. Buyuk qomusiy olim Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asari nega bebaho qoʻllanma hisoblanadi? U oʻqishligi borasida nafaqat Markaziy Osiyo davlatlari, balki Eron, Turkiya, Bangladesh, Pokiston va yana qator davlatlarning madaniyatini, tarixi urf-odatlarini, qadriyatlarini oʻzida aks ettirgani bilan qimmatlidir. Dunyo olimlari,

adabiyotshunoslarining “Boburnoma” asari haqidagi turli qarash va baholari ham uning nechogʻli dunyo hamjamiyatida qadrlanishidan dalolatdir:

Germaniyalik boburshunos Klaus Shoning “Boburnoma”ga baho berib “mukammal tizimdagi xalq tilida yozilgan eng katta hajmdagi asardir”, yaponiyalik yirik boburshunos Eyji Manov “Boburnoma”ni “maʼlumotlar xazinasi” deya atagan boʻlsa, angliyalik boburshunos Beverij xonim esa “butun tarixda yaratilgan yozma yodgorliklarning eng bebahosidir”, deya taʼkidlaganining guvohi boʻlamiz.[1] “Boburnoma” adabiy va tarixiy ahamiyatga molik asar. Unda oʻz davridagi koʻplab kishilarning turli vaziyatlardagi kechinmalari, Osiyoning koʻplab togʻlari, daryolari, oʻrmon va choʻllari, iqlimi, aholisi, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy ahvoli haqidagi maʼlumotlar jamlangan. Boburnoma oʻzbek nasrining goʻzal namunasi. Ungacha Yusuf Xos Hojibning “Qutadgʻu bilig” asari muqaddimasida, Rabgʻuziy ijodida nasr namunalari uchraladi. Alisher Navoiy uni yuqori pogʻonaga olib chiqdi. Biroq “Boburnoma” bu borada oʻzbek nasrining oʻziga xos kashfiyoti sifatida yuz koʻrsatdi. Asarda tarixning Bobur yashab oʻtgan davri voqealari ifodalanadi. Bu voqealar Andijon, Samarqand, Xoʻjand, Hirot dan boshlab Kobul va Agrabacha boʻlgan qamrovga ega. Yaʼni unda Oʻrta Osiyodan boshlab Hindistongacha boʻlgan masofadagi deyarli 50 yillik voqealar haqqoniy ifoda va bahosini topgan. Boburnomadagi voqealar bayoni aniq, ixcham va loʻnda, tasirchan, eng muhimi, hayotiy haqiqatga mos va muvofiqligi bilan eʼtiborlidir. Muallif voqealar bayonida tabiat tasviriga, ayrim joylar tavsifiga, alohida kishilarning tariflariga jiddiy ahamiyat beradi. Asarning ravon oʻqilishi, tushunarli boʻlishi uchun maxsus lugʻatlar mavjudligi, har qaysi davrda ham uning oʻqilishini taʼminlaydi. Bugungi kunda zaminimiz boburshunoslik markaziga aylandi deya olamiz. Boburnoma asari nafaqat badiiyligi, balki tarixiy manba sifatida ham oʻlmas merosdir. Boburnoma asari nafaqat badiiyligi, balki tarixiy manba sifatida ham oʻlmas merosdir. Boburnoma asari orqali nafaqat oʻsha davr geografik, tarixiy, madaniy hayotini, balki Boburning fazilatli shaxs sifatida kashf etilishi bu asarning qimmatini oshiradi. Jumladan, Bobur va boburiylar sulolasi tarixi bilan astoydil qiziqqan oʻtkir qalam egasi adib P.Qodirov ijodi orqali nafaqat oʻlmas tarixiy roman “Yulduzli tunlar”, “Avlodlar dovoni”da Boburning nafaqat shoh yoki shoir, hozirgi kunda ibrat boʻla oladigan ota timsolini gavdalandiradi.[2]

Hozirgi kunda oʻtmish ajdodlarimizdan qolgan boy adabiy meʼroslarni oʻrganish keng yoʻlga qoʻyilgan. Biz hali ham Bobur ijodini mukammal oʻrganib, Boburnomadek bir ulkan ummon ostida yotgan sirlardan toʻla voqif boʻla olganimiz yoʻq. Bobur va boburiylar hayotini oʻrganish, Bobur ijodidan bahramand boʻlish imkoniyatidan yiroq paytimizdayoq Gʻarbda u haqda tarixiy, ilmiy, badiiy asarlar yaratib boʻlingan. Bu buyuk ajdodimizning shaxsiyati oʻsha davrdayoq butun dunyoni hayratga solib, u haqda izlanishlar olib borishga daʼvat qilganidan darak. Hali hamon bu davom etmoqda.

Bu asarda xalqlarning madaniyati, qadriyatlari, oʻziga xos jihatlaridan tashqari bu hududlarning madaniyati, tabiati, geografiyasi, hayvonot va nabodot olami toʻgʻrisida maʼlumotlarni koʻrishimiz mumkin. Shuningdek “Boburnoma”da hindlarning etnografiyasi, ilm-u fani, saʼnat va madaniyati haqida bilishimiz mumkin.[3] Boburnoma asari nafaqat badiiyligi, balki tarixiy manba sifatida ham oʻlmas merosdir. Voqealar bayonida tabiat tasviriga, ayrim joylar tavsifiga, alohida kishilarning taʼriflariga jiddiy ahamiyat berishini koʻramiz. Boburnomadagi voqealar bayoni aniq ixcham va loʻnda taʼsirchan eng muhimi hayotiy haqiqatga mos va muvofiqligi bilan eʼtiborlidir. Shuning uchun boʻlsa kerak, asrlar osha Boburnoma asari nafaqat adabiyot ixlosmandlari, balki oʻzbek millati uchun tarbiyaviy ahamiyatga ega xazina yodgorlik boʻlib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Abdurashid Abdugʻafurov. OʻzME. birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Oʻzbek adabiyoti tarixi. Toshkent 1978
3. Boburnoma, T, 1960

<i>Ширинбеков Дастан Медетбекұлы, Жандос Абдазимович Байзаков</i> ЗАХРИДДИН МУХАММЕД БАБЫР ӘЛЕМ ӘДЕБИЕТИ МЕН ТАРИХЫНДА ӨШПЕС ІЗ ҚАЛДЫРҒАН ҰЛЫ ТҰЛҒА	115-118
3-SHO'BA: "BOBURNOMA" VA BOBURSHUNOSLIK SOHASIDA OLIB BORILAYOTGAN TADQIQOTLAR	
<i>Abdullayev Akmal Amirovich</i> "BOBURNOMA" DA TOSHKENT VILOYATI TOPONIMLARI HAQIDAGI MA'LUMOTLAR	119-123
<i>Hatamova Gulbahor Mahammadaminovna</i> "BOBURNOMA" – BOBUR MA'NAVIY QIYOFASI KO'ZGUSI	124-129
<i>Majidov A.F., Jumayev J.B.</i> "BOBURNOMA"NING TARIXIY VA ADABIY MEROS SIFATIDAGI BETAKROR O'RNI XUSUSIDA	130-133
<i>Muso Tadjibayev</i> THE CONCEPT OF HERBARISM IN BABUR'S CREATIVE HERITAGE	134-138
<i>Muxtorova Xafiza Ixtiyor qizi</i> "BOBURNOMA" ASARINING TARJIMONLIK SOHASIDA TUTGAN O'RNI	139-141
<i>Nazarova Ma'rifat, Umid Jumanazarov</i> "BOBURNOMA" – AVTOBIOGRAFIK MEMUAR ASAR	142-145
<i>Odambayeva Umida Baxtiyor qizi, Raxmanova Nafisa Azatbekovna</i> "BOBURNOMA" DA QO'LLANGAN TAXALLUS VA LAQABLAR TASNIFI	146-148
<i>Omonxonov Jaylon</i> "BOBURNOMA" – TARIXIY MEMUAR ASAR	149-153
<i>Shohjahon Abdusattorov</i> "BOBURNOMA" DA MISR VA SHOMGA TENGLASHTIRILGAN O'LKALAR	154-157
<i>Sulaymonov Mo'minjon Yusubjonovich, Xoldorova Gulnoza Husniddinovna</i> "BOBURNOMA" – BUYUK DIDAKTIKA	158-161
<i>Xo'rozov Suhrobbek Aktam o'g'li</i> "BOBURNOMA" ASARINING BUGUNGI KUNDAGI ILMIY- MA'RIFIY AHAMIYATI	162-164
<i>Олимжонов Умаржон Одилжон Угли</i> «БАБУРНОМА» ПУТЕШЕСТВУЕТ ПО МИРУ	165-170
4-SHO'BA: YOSH AVLOD INTELLEKTUAL VA MA'NAVIY SALOHİYATINI OSHIRISHDA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR ILMIY-ADABIY MEROSIDAN FOYDALANISH	
<i>Abdug'aniyeva Gulira'no Alijon qizi</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR – BUYUK HARBIY SARKARDA	171-173